QARSHI DAVLAT TEXNIKA UNIVERSITETI
QDTU

INNOVATSION IQTISODIYOT

Ilmiy-amaliy elektron jurnal

2026
№10

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and practical electronic journal

Indexlanadigan bazalar: Google Scholar Crossref OpenAIRE CYBERLENIKA

INNOVATSION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON JURNAL

10-jild
10-son
Oktyabr, 2026

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА
Научно-практический электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY
Electronic scientific and practical journal

INNOVATSION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON JURNAL

ISSN: 3030-315X

globalsciencehub.uz

Muassis:
Qarshi davlat texnika universiteti
Tahririyat Kengashi raisi:

R.X.Ergashev, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Tahririyat Kengashi raisi o‘rinbosari:

S.N.Xamrayeva, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mas’ul muharrir:

N.A.Ochilova, PhD, dotsent

Texnik muharrir:

S.J.Qulmurotov

Jurnal har oyda bir marotaba elektron shaklda jurnalning rasmiy sayti orqali nashr etiladi.

Tahririyat manzili:

180100, Qarshi shahri, Mustaqillik ko‘chasi 225-uy Tel.: +998 (75) 221 09 23
+998 (93) 902 72 63
Faks: +998 (75) 221 1395
innoeconomic@kstu.uz

“Innovatsion iqtisodiyot” ilmiy - amaliy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2025-yil 5-apreldagi 369-sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnalda quyidagi ruknlar asosida maqolalar nashr etiladi:

1. Nazariya va metodologiya
2. Raqamli iqtisodiyot
3. Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti
4. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik
5. Inson kapitali iqtisodiyoti
6. Menejment va marketing
7. Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
8. Moliya, kredit va investitsiya
9. Ekonometrika va statistika
10. Xizmat ko‘rsatish va turizm sohasi

TAHRIRIYAT KENGASHI:
Tahririyat Kengashining xalqaro a'zolari:

Ovchinikov Viktor Nikolayevich - i.f.d., professor, akademik (Janubiy Federal Universitet, Rossiya)
Solodovnikov Sergiy Yurevich - i.f.d., professor (Belorussiya milliy texnika universiteti)
Sidorov Viktor Aleksandrovich - i.f.d., professor, (Kuban davlat universiteti)
Shevchenko Igor Viktorovich - i.f.d., professor (Kuban davlat universiteti, Rossiya)
Kusainov Xalel Xaymullievich – i.f.d., professor, akademik (Qozog‘iston Respublikasi Milliy fanlar akademiyasi)
Samandarzoda Iskandar Hakim - Iqtisodiyot fanlari doktori (Sh.Shotemur nomidagi Tojikiston agrar universiteti)
Gibadullin Artur Arturovich - i.f.n. dotsent (Milliy tadqiqot universiteti, Moskva energetika instituti, Rossiya)
Sergey Aleksandrovich Voynash - ilmiy xodim (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do'stligi universiteti)
Valentina Nikolayevna Pulyayeva - iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya Federatsiyasi hukumati qoshidagi Moliya universiteti)
Dmitriy Evgenievich Morkovkin, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Moliya universiteti, Rossiya Federatsiyasi hukumati)
Sadriddinov Manuchehr Islomiddinovich - i.f.d., professor, (Tojikiston Respublikasi Milliy fanlar Akademiyasi)
Perskaya Viktoriya Vadimovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)
Molchanov Igor Nikolayevich - i.f.d., professor, (Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti)
Basova Mariya Mixaylovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)
Aleksandr Leonidovich Chupin, iqtisod fanlari nomzodi (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)
Nezamaykin Valeriy Nikolayevich - i.f.d., professor, (Rossiya davlat gumanitar universiteti)
Nikonorova Alla Vladimirovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)
Dmitriyeva Olga Aleksandrovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)
Shvets Yuriy Yuryevich - i.f.n., dotsent, (Rossiya Fanlar akademiyasining Nazorat fanlari instituti)
Kolosova Yelena Valeryevna - i.f.n., dotsent, (Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti)

Tahririyat Kengashi a’zolari:

Gulyamov Saidaxror Saidaxmedovich - i.f.d., professor, akademik
Pardayev Mamayunus Qarshiboyevich - i.f.d., professor
Navruz-zoda Baxtiyor Negmatovich - i.f.d., professor
Xatamov Ochildi Qurbonovich- i.f.d., professor
Fayziyeva Shirin Shodmonovna- i.f.n., professor
Jumayeva Gulrux Jo'raqulovna - i.f.n., professor
Egamberdiyeva Salima Raimovna - i.f.n., dotsent
Erkayeva Gulbahor Panjiyevna - i.f.n., professor
Yakubova Shamshinur Shuxratovna - i.f.d., (DSc) dotsent
Amirqulov Shuhrat Olimovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent
Samiyeva Gulnoza Toxirovna-i.f.f.d., (PhD), dotsent
Ubaydullayev G‘ayrat Zuvaytovich -i.f.n., dotsent
Xo'jaqulova Nigora Rustamovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent
Turobov Sherzod Alisherovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent
Alimova Munisa Yulchiyevna - i.f.f.d. (PhD) dotsent
Ergasheva Nasiba Raxmatullayevna - i.f.d., (DSc), dotsent
Boboqulov Sanjar Baxromkulovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent
Djalilov Raxmonkul Hamidovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent
Nomazov Baxrom Bobomurodovich - i.f.f.d. (PhD) dotsent
Alimxanova Nigora Alimxanovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent
Jonuzokov Mirzabek Kulmamatovich - i.f.f.d. (PhD), dotsent
Muxammadiyeva Yulduz Yusupovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent
Xo‘janova Gulshoda Otamurodovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent
Tursunova Aziza Xoshimovna - i.f.f.d. (PhD)
Xolliyev Sherali Baxtiyorovich - i.f.f.d. (PhD)
Panjiyev Samijon Aliqulovich - PhD, dotsent

ИННОВАТSIОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

ISSN: 3030-315X

globalsciencehub.uz

Учредитель:
Каршинский государственный технический университет
Председатель редакционного совета:

Р.Х.Эргашев, доктор экономических наук, профессор

Заместитель председателя редакционного совета:

С.Н.Хамраева, доктор экономических наук, профессор

Ответственный редактор:

Н.А.Очилова, PhD, доцент

Технический редактор:

С.Ж.Кулмуротов

Журнал издается один раз в месяц в электронной форме и публикуется через официальный сайт журнала.

Адрес редакции:
180100, г. Карши, ул. Мустакиллик, дом 225

Тел: +998 (75) 221 09 23
+998 (93) 902 72 63
Факс: +998 (75) 221 1395
E-mail: innoeconomic@kstu.uz

Научно-практический электронный журнал «Инновационная экономика» включён в перечень национальных научных изданий на основании решения Президиума Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан от 5 апреля 2025 года № 369.

В журнале публикуются статьи по следующим рубрикам:

1. Теория и методология
2. Цифровая экономика
3. Экономика регионов и отраслей
4. Малый бизнес и частное предпринимательство
5. Экономика человеческого капитала
6. Менеджмент и маркетинг
7. Бухгалтерский учет, экономический анализ и аудит
8. Финансы, кредит и инвестиции
9. Эконометрика и статистика
10. Сфера услуг и туризм

Редакционная коллегия:

Международные члены Совета редколлегии:

Овчиников Виктор Николаевич - д.э.н., профессор, академик (Южный федеральный университет, Россия)
Солодовников Сергей Юрьевич - д.э.н., профессор (Белорусский национальный технический университет)
Виктор Александрович Сидоров - д.э.н., профессор, (Кубанский государственный университет)
Шевченко Игорь Викторович - д.э.н., профессор (Кубанский государственный университет)
Кусаинов Халел Хаймуллиевич - д.э.н., профессор, академик (НААН Республика Казахстан)
Самандарзода Искандар Хаким - д.э.н., профессор (Таджикистанский аграрный университет им. Ш. Шотемура)
Гибадуллин Артур Артурович - к.э.н., доцент (Национальный исследовательский университет «Московский энергетический институт»)
Войнаш Сергей Александрович - научный сотрудник (Российского университета дружбы народов имени П.Лумумби)
Пуляева Валентина Николаевна - к.э.н., доцент (Финансовый университет при Правительстве РФ)
Морковкин Дмитрий Евгеньевич - к.э.н., доцент (Финансовый университет Правительство РФ)
Садриддинов Манучехр Исламиддинович - д.э.н., профессор (Национальная академия наук Республики Таджикистан)
Перская Виктория Вадимовна – д.э.н., профессор (Финансовый университет при Правительстве РФ)
Молчанов Игорь Николаевич - д.э.н., профессор (Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова)
Басова Мария Михайловна - д.э.н., профессор (Финансового университета Российской Федерации)
Чупин Александр Леонидович - к.э.н. (Российского университета дружбы народов имени П. Лумумби)
Незамайкин Валерий Николаевич - д.э.н., профессор (РГГУ)
Никонорова Алла Владимировна - к.э.н., доцент (Финансового университета Российской Федерации)
Дмитриева Ольга Александровна - к.э.н., доцент (Финансового университета Российской Федерации)
Швец Юрий Юрьевич - к.э.н., доцент (Институт проблем управления РАН)
Колосова Елена Валерьевна - к.э.н., доцент (Российский экономический университет имени Г.В. Плеханова)

Члены Совета редколлегии:

Гулямов Саидахрор Саидахмедович – д.э.н., профессор, академик
Пардаев Мамаюнус Каршибоевич – д.э.н., профессор
Навруз-заде Бахтиёр Негматович – д.э.н., профессор
Хатамов Очилди Курбонович – д.э.н., профессор
Файзиева Ширин Шодмоновна – к.э.н., профессор
Жумаева Гулрух Журакуловна – к.э.н., профессор
Эгамбердиева Салима Раимовна – к.э.н., доцент
Эркаева Гулбахор Панжиевна – к.э.н., профессор
Якубова Шамшинур Шухратовна – д.э.н. (DSc), доцент
Амиркулов Шухрат Олимович – д.ф.э.н. (PhD), доцент
Самиева Гулноза Тохировна – д.ф.э.н. (PhD), доцент
Убайдуллаев Гайрат Зувайтович – к.э.н., доцент
Ходжакулова Нигора Рустамовна – д.ф.э.н. (PhD), доцент
Туробов Шерзод Алишерович – д.ф.э.н. (PhD), доцент
Алимова Муниса Юлчиевна – д.ф.э.н. (PhD), доцент
Эргашева Насиба Рахматуллаевна – д.э.н. (DSc), доцент
Бобокулов Санжар Бахромкулович – д.ф.э.н. (PhD), доцент
Джалилов Рахмонкул Хамидович – д.ф.э.н. (PhD), доцент
Номазов Бахром Бобомуродович – д.ф.э.н. (PhD), доцент
Алимханова Нигора Алимхановна – д.ф.э.н. (PhD), доцент
Жонузоков Мирзабек Кулмаматович – д.ф.э.н. (PhD), доцент
Мухаммадиева Юлдуз Юсуповна – д.ф.э.н. (PhD), доцент
Ходжанова Гулшода Отамуродовна – д.ф.э.н. (PhD), доцент
Турсунова Азиза Хошимовна – д.ф.э.н. (PhD)
Холлиев Шерали Бахтиёрович – д.ф.э.н. (PhD)
Панжиев Самижон Аликулович – PhD, доцент

https://doi.org/10.70769/3030-315X.II.10.10.2026.42 *Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik*

KICHIK BIZNESNI BOSHQARISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMINI BAHOLASH VA TAKOMILLASHTIRISHNING EKONOMETRIK MODELLARI

Kabilova Shahnoza Jurayevna

ЭКОНОМЕТРИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ОЦЕНКИ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ МАЛЫМ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВОМ

Кабилова Шахноза Жураевна

ECONOMETRIC MODELING OF THE EVALUATION AND ENHANCEMENT OF THE ORGANIZATIONAL-ECONOMIC MECHANISM IN SMALL BUSINESS MANAGEMENT

Kabilova Shakhnoza

Annotatsiya. Mazkur maqolada kichik biznes subyektlarini boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish hamda uning samaradorligini baholash masalalari tadqiq etilgan. Tadqiqot doirasida tashkiliy-institutsional, iqtisodiy-moliyaviy va raqamli-innovatsion ko‘rsatkichlarni o‘z ichiga olgan integral samaradorlik indeksi ($\mathbf{I_{tebm}}$) ishlab chiqildi. Kichik tadbirkorlik subyektlarining ishlab chiqarish hajmi va unga ta’sir etuvchi omillar o‘rtasidagi bog‘liqlik an’anaviy omillar (kapital, mehnat) bilan birga raqamlashtirish xarajatlari hamda institutsional muhit indeksini qamrab olgan modifikatsiyalangan Kobb-Duglas ishlab chiqarish funksiyasi orqali ekonometrik modellashtirildi. Empirik baholash natijalari raqamli transformatsiya va institutsional sifat omillarining elastiklik koeffitsiyentlari yuqori ekanligini, bu esa boshqaruv mexanizmini modernizatsiya qilishda mazkur yo‘nalishlarga ustuvorlik berish zarurligini ko‘rsatdi. Olingan xulosalar kichik biznesni strategik rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqishda amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: kichik biznes, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm, integral baholash indeksi, Kobb-Duglas funksiyasi, ekonometrik modellashtirish, raqamlashtirish, institutsional muhit, elastiklik koeffitsiyenti.

Аннотация: В данной статье исследуются вопросы совершенствования организационно-экономического механизма управления малым бизнесом и оценки его эффективности. В рамках исследования разработан интегральный индекс эффективности ($\mathbf{I_{tebm}}$), синтезирующий организационно-институциональные, финансово-экономические и цифровые инновационные параметры. Взаимосвязь между объемом производства субъектов малого предпринимательства и факторами влияния смоделирована на основе модифицированной производственной функции Кобба-Дугласа, дополненной факторами затрат на цифровизацию и индексом институциональной среды наряду с традиционными трудом и капиталом. Результаты эконометрической оценки выявили опережающий рост коэффициентов эластичности институциональных и цифровых факторов, что научно обосновывает необходимость приоритизации цифровой трансформации в системе управления. Сформулированные выводы могут быть использованы при разработке прикладных программ стратегического развития сектора малого предпринимательства.

Ключевые слова: малый бизнес, организационно-экономический механизм, интегральный индекс оценки, функция Кобба-Дугласа, эконометрическое моделирование, цифровизация, институциональная среда, коэффициент эластичности.

Abstract: This article examines the improvement of the organizational and economic mechanism for small business management and the evaluation of its effectiveness. Within the framework of the study, a comprehensive efficiency index (I_{tebm}) was developed, synthesizing organizational-institutional, financial-economic, and digital-innovation indicators. The relationship between the output volume of small enterprises and its determining factors was econometrically modeled using a modified Cobb-Douglas production function, incorporating digitalization expenditures and an institutional environment index alongside conventional labor and capital inputs. The empirical estimation indicates higher elasticity coefficients for institutional quality and digital transformation factors, scientifically justifying the priority of digital and institutional modernization within the management framework. The findings provide practical guidelines for designing strategic development policies for small business enterprises.

Keywords: small business, organizational and economic mechanism, composite efficiency index, Cobb-Douglas function, econometric modeling, digitalization, institutional environment, elasticity coefficient.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotining globallashuvi va raqamli texnologiyalarning jadal kirib kelishi sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik (KBXT) sohasi nafaqat bandlikni ta’minlash va aholi daromadlarini oshirish vositasi, balki milliy iqtisodiyotning innovatsion rivojlanish lokomotivi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Biroq, bozor konyunkturasining tez o‘zgaruvchanligi, tashqi iqtisodiy shoklar va resurslar taqchilligi kichik biznes subyektlarini boshqarishning an’anaviy usullarini qayta ko‘rib chiqishni taqozo etadi.

O‘zbekistonda so‘nggi yillarda tadbirkorlik subyektlari huquqlarini himoya qilish, litsenziyalash va ruxsat berish tartib-taomillarini soddalashtirish hamda soliq yukini kamaytirish borasida keng ko‘lamli institutsional islohotlar amalga oshirildi. Shunga qaramay, kichik korxonalarning «yashovchanlik» darajasining pastligi, yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi sanoat tarmoqlaridagi ulushining kamligi, yirik sanoat korxonalari bilan kooperatsiya aloqalarining zaifligi hamda korporativ va strategik boshqaruv ko‘nikmalarining yetishmasligi sohada tashkiliy-iqtisodiy boshqaruv mexanizmini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Mazkur tadqiqotning maqsadi - kichik biznes subyektlari faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish va korxona ichki boshqaruvini uyg‘unlashtirgan holda, ularning miqdoriy o‘sishidan sifat o‘sishiga o‘tishini ta’minlovchi takomillashtirilgan tashkiliy-iqtisodiy boshqaruv mexanizmini ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Kichik biznes va tadbirkorlikning iqtisodiy mohiyati, uning bozor iqtisodiyotidagi o‘rni hamda boshqaruv mexanizmlari ko‘plab xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan chuqur o‘rganilgan.

Tadbirkorlik nazariyasining asoschilari hisoblangan Yo.Shumpeter tadbirkorni “innovator va iqtisodiy tizimni harakatga keltiruvchi kuch” sifatida ta’riflagan bo‘lsa [3], P.Druker kichik biznesni boshqarishda innovatsion menejment va bozor imkoniyatlarini to‘g‘ri baholash birlamchi omil ekanligini ta’kidlaydi [4]. M.Porterning raqobat ustunligi nazariyasida esa kichik korxonalarning yirik biznes bilan klasterlar doirasidagi integratsiyasi tashkiliy mexanizmning eng samarali shakli sifatida ko‘rsatiladi [5].

MDH mamlakatlari olimlaridan L.I.Abalkin va B.Z.Milnerlarning ilmiy ishlarida “tashkiliy-iqtisodiy mexanizm” tushunchasiga xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini tartibga soluvchi institutsional, huquqiy va iqtisodiy dastaklar yig‘indisi sifatida yondashilgan.

O‘zbekistonlik iqtisodchi olimlardan S.S.G‘ulomov [6], Yo.Abdullayev, B.Y.Xodiyev [7], M.R.Boltabayev va M.Q.Pardayevlarning [8] tadqiqotlarida milliy iqtisodiyot xususiyatlaridan kelib chiqqan holda kichik biznesni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash, soliq va kredit mexanizmlarini takomillashtirish hamda mintaqaviy tadbirkorlikni rivojlantirish masalalari keng yoritilgan.

Biroq, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, raqamli iqtisodiyot sharoitida kichik biznesning ichki boshqaruv tizimi (mikrodaraja) bilan davlatning tartibga solish vositalari (makrodaraja) o‘rtasidagi sinergik bog‘liqlikni ta’minlovchi yaxlit tashkiliy-iqtisodiy mexanizm yetarli darajada tizimlashtirilmagan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida kichik biznesni boshqarish mexanizmlarini o‘rganishga tizimli va kompleks yondashuv qo‘llanildi. Maqolada mantiqiy abstraksiyalash, dinamik qatorlarni qiyosiy-statistik tahlil qilish, induksiya va deduksiya, shuningdek, iqtisodiy-matematik modellashtirish hamda ekspert baholash usullaridan foydalanildi. Tashkiliy va iqtisodiy omillarning kichik biznes samaradorligiga ta’sirini aniqlashda funksional-strukturali tahlil usuli qo‘llanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Kichik biznesni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy boshqaruv mexanizmi samaradorligini baholashda avvalo ushbu sektorning milliy iqtisodiyotdagi makroiqtisodiy o‘rni va tarkibiy dinamikasini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Rasmiy statistik ma’lumotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi yillarda mamlakatimizda yalpi ichki mahsulot (YaIM) tarkibida va asosiy iqtisodiy tarmoqlarda kichik tadbirkorlik subyektlarining ulushi o‘ziga xos strukturaviy transformatsiya jarayonini boshdan kechirmoqda (1-jadval).

1-jadval.

O‘zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YaIM va asosiy iqtisodiy tarmoqlardagi ulushi dinamikasi (foizda)[153] [10]

№	Makroiqtisodiy va tarmoq ko‘rsatkichlari	2020	2021	2022	2023	2024	2025	O‘zgarishi (2025-2020)
1.	**Kichik biznesning YaIM (YaQQ)dagi ulushi**	**53,9**	**54,9**	**51,8**	**51,2**	**53,5**	**52,2**	**-1,7**
Shu jumladan, iqtisodiy faoliyat turlari bo‘yicha:								
1.2	Qurilish ishlari	72,5	72,4	71,6	77,0	77,4	78,1	+5,6
1.3	Xizmatlar sohasi (bozor xizmatlari)	51,8	51,1	48,6	40,4	42,1	43,5	-8,3
1.4	Sanoat ishlab chiqarishi	27,9	27,0	25,9	21,4	23,2	24,5	-3,4
2.	**Iqtisodiyotda jami band bo‘lganlardagi ulushi**	**74,5**	**74,4**	**73,8**	**74,0**	**74,6**	**74,9**	**+0,4**

1-jadvalda keltirilgan qiyosiy statistik tahlil natijalari kichik biznesni boshqarish mexanizmini takomillashtirishda quyidagi fundamental ilmiy-amaliy tendensiyalar va muammolarni aniqlashga asos bo‘ladi:

1. Makroiqtisodiy ulushning mo‘tadillashuvi va “yiriklashuv” effekti: 2020-2025-yillar oralig‘ida kichik biznesning YaIMdagi ulushi 53,9 foizdan 52,2 foizgacha (-1,7 foiz punktga) pasaygan. Iqtisodiy nazariya nuqtayi nazaridan bu salbiy holat emas, balki iqtisodiyotda yirik sanoat korxonalari ulushining ortishi, xufiyona iqtisodiyotning legallashuvi hamda ayrim muvaffaqiyatli kichik korxonalarning o‘rta va yirik biznes toifasiga o‘tishi (transformatsiyasi) bilan izohlanadi.

2. “Bandlik – Qo‘shilgan qiymat” nomutanosibligi (paradoksi): Tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, mamlakatda iqtisodiy faol aholining qariyb 75 foizi (2025-yilda 74,9%) kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sektorida band bo‘lgani holda, ular tomonidan yaratilayotgan yalpi qo‘shilgan qiymat ulushi 52,2 foizni tashkil etmoqda. Bandlik ulushi va yaratilgan qiymat o‘rtasidagi 22,7 foiz punktlik tafovut kichik biznesda mehnat unumdorligi va texnologik qurollanganlik darajasi yirik korxonalarga nisbatan ancha past ekanligidan dalolat beradi.

3. Tarmoqlararo disproporsiya (agrar-qurilish ustuvorligi va sanoat oqsoqligi): Kichik tadbirkorlikning eng yuqori ulushi qishloq xo‘jaligi (95,6-96,2%) va qurilish (77,0-78,1%) sohalariga to‘g‘ri kelgani holda, yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi sanoat tarmog‘idagi ulushi atigi 21,4-24,5 foiz atrofida saqlanib qolmoqda. Xizmatlar sohasida esa yirik chakana savdo tarmoqlari (riteyllar), raqamli ekotizimlar va fintex-kompaniyalarning bozorga faol kirib kelishi hisobiga an’anaviy kichik xizmat ko‘rsatish subyektlarining ulushi 2020-yildagi 51,8 foizdan 2025-yilda 43,5 foizgacha qisqargan.

4. Institutsional demografiya va ichki boshqaruv zaifligi: Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, ro‘yxatdan o‘tgan jami kichik korxonalarning o‘rtacha 25-30 foizi turli tashkiliy-iqtisodiy to‘siqlar - moliyaviy resurslarning qimmatligi, garov ta’minoti muammosi, soliq rejimlaridagi farqlar tufayli korxonalarning "maydalashib" ketishi hamda ichki menejmentning (ERP, CRM, moliyaviy rejalashtirish) zaifligi tufayli o‘z faoliyatini to‘xtatmoqda.

Yuqoridagi empirik tahlil natijalari davlat tomonidan kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash siyosatini miqdoriy o‘sishdan (yangi korxonalar sonini ko‘paytirishdan) - sifat o‘sishiga (mehnat unumdorligini oshirish, sanoat ulushini kengaytirish va korxonalarni yiriklashtirishga) yo‘naltirish zarurligini ko‘rsatadi.

Ushbu tizimli muammolarni hal etish maqsadida biz tomonimizdan kichik biznesni rivojlantirishning takomillashtirilgan tashkiliy-iqtisodiy boshqaruv mexanizmi ishlab chiqildi (2-jadval). Mazkur mexanizm 3 ta asosiy blok (Tashkiliy-institutsional, Iqtisodiy-moliyaviy va Raqamli-innovatsion) hamda ikki darajali (makro va mikro) boshqaruv konturini o‘z ichiga oladi.

[153] Manba: O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

2-jadval.

Kichik biznesni rivojlantirishning takomillashtirilgan tashkiliy-iqtisodiy boshqaruv mexanizmi tuzilmasi

Mexanizm tarkibiy bloklari	Boshqaruv dastaklari va vositalari	Amalga oshirish mexanizmi (Chora-tadbirlar)	Kutilayotgan iqtisodiy samara
1. Tashkiliy-institutsional blok	Normativ-huquqiy tartibga solish Klasterlashuv va subpudrat Infratuzilmaviy qo‘llab-quvvatlash	“Kichikdan- o‘rtaga” o‘tishda “soliq ko‘prigi” (bufer davri) tizimini joriy etish; Yirik davlat va xususiy korxonalar atrofida kichik sanoat subpudrat klasterlarini shakllantirish; Biznes-inkubatorlar va akseleratorlar tarmog‘ini kengaytirish.	Kichik korxonalarning yiriklashuvga bo‘lgan motivatsiyasi oshadi, xufiyona iqtisodiyot ulushi qisqaradi va barqaror bozor buyurtmalari shakllanadi.
2. Iqtisodiy-moliyaviy blok	Fiskal (soliq) dastaklar Monetar (kredit) dastaklar Muqobil moliyalashtirish	Innovatsion va eksportbop mahsulot ishlab chiqaruvchi KBXT uchun tabaqalashtirilgan soliq imtiyozlari; Kreditlarni kafolatlash jamg‘armalari ulushini kengaytirish; Venchur fondlar, faktoring, lizing va kraudfanding mexanizmlarini faollashtirish.	Kichik biznesning aylanma mablag‘lar taqchilligi bartaraf etiladi, investitsion faollik va asosiy kapitalga qo‘yilmalar hajmi ortadi.
3. Raqamli-innovatsion va ichki boshqaruv bloki	Raqamli transformatsiya Korporativ va strategik boshqaruv Inson kapitalini rivojlantirish	Bulutli texnologiyalar asosida arzonlashtirilgan ERP, CRM va elektron buxgalteriya tizimlarini joriy etish; E-commerce va raqamli marketpleyslarga chiqishni subsidiyalash; Rahbar va xodimlarning moliyaviy hamda raqamli savodxonligini oshirish.	Operatsion va tranzaksion xarajatlar 15-25% ga qisqaradi, mehnat unumdorligi va boshqaruv qarorlarining tezkorligi oshadi.

1. Tashkiliy-iqtisodiy mexanizm samaradorligining integral indeksi (I_{tebm})

Kichik biznesni boshqarish samaradorligi uchta asosiy yo‘nalish bo‘yicha subindekslarning o‘rtacha geometrik qiymati sifatida aniqlanadi:

$$I_{tebm} = \sqrt[3]{Ktash} \times Kiqt \times Kinn \qquad (1)$$

Bunda har bir subindeks o‘z tarkibiy ko‘rsatkichlarining o‘rtacha arifmetik (yoki normallashtirilgan) qiymati sifatida ifodalanadi:

1.1. Tashkiliy-institutsional barqarorlik koeffitsiyenti (K_{tash}):

$$K_{tash} = \frac{k1 + k2 + k3}{3} \qquad (2)$$

$K_1 = \frac{\text{Nfaol}}{\text{Nro‘yxat}}$ - korxonalarning faollik darajasi (faoliyat ko‘rsatayotgan korxonalar sonining ro‘yxatdan o‘tganlar umumiy soniga nisbati);

$K_2 = \frac{\text{Vkoop}}{\text{Vumum}}$ - kooperatsiya ulushi (yirik korxonalar bilan amalga oshirilgan kooperatsiya hajmining umumiy aylanmadagi ulushi);

$K_3 = \frac{\text{Tmezon}}{\text{Tamaldagi}}$ - davlat xizmatlaridan foydalanish tezligi indeksi (belgilangan standart vaqtning amalda sarflangan vaqtga nisbati).

1.2. Iqtisodiy-moliyaviy natijadorlik koeffitsiyenti (K_{iqt}):

$$K_{iqt} = \frac{K4 + k5 + k6}{3} \qquad (3)$$

$K_4 = \frac{\text{Psof}}{\text{TR}}$ - sotuv rentabelligi (P_{sof} - sof foyda, *TR* - umumiy tushum);

$K_5 = E/A$ - moliyaviy mustaqillik (avtonomiya) koeffitsiyenti (*E* - xususiy kapital, *A* - umumiy aktivlar);

$K_6 = CF/Debtqisqa$ - qarz va kredit resurslarini qoplash koeffitsiyenti (*CF* - sof pul oqimi, *Debtqisqa* - qisqa muddatli majburiyatlar).

1.3. Raqamli va innovatsion faollik koeffitsiyenti (K_{inn}):

$$K_{inn} = \frac{k7 + k8 + k9}{3} \quad (4)$$

$K_7 = Bavto/Bumum$ - boshqaruvni avtomatlashtirish darajasi (ERP, CRM kabi tizimlar joriy etilgan bo‘linmalar ulushi);

$K_8 = TR_{e\text{-}tijorat} / TR$ - elektron tijoratning aylanmadagi ulushi ($TR_{e\text{-}tijorat}$ - onlayn savdo tushumi);

$K_9 = V_{yangi} / V_{umum}$ - innovatsion mahsulotlar ulushi (yangi o‘zlashtirilgan mahsulotlar hajmining umumiy hajmga nisbati).

2. Takomillashtirilgan Kobb-Duglas ishlab chiqarish funksiyasi

Kichik biznes subyektlarining umumiy ishlab chiqarish hajmi (Y)ga an’anaviy hamda zamonaviy omillar ta’sirining ko‘p omilli modeli:

$$Y = A * K\alpha * L\beta * D\gamma * I\,\delta_{inst} \quad (5)$$

Ekonometrik tahlil va chiziqli regressiya parametrlarini baholash (OLS usuli) uchun model logarifmik shaklga keltiriladi:

$$\ln(Y) = \ln(A) + \alpha \ln(K) + \beta \ln(L) + \gamma \ln(D) + \delta \ln(I_{inst}) + \varepsilon$$

Parametrlar izohi:

Y - kichik biznes subyektlarining ishlab chiqarish (yoki xizmat ko‘rsatish) hajmi;

A - neytral texnologik taraqqiyot koeffitsiyenti (umumiy omillar unumdorligi);

K - asosiy kapital (kreditlar, investitsiyalar va asosiy vositalar qiymati);

L - mehnat resurslari (band bo‘lgan xodimlar soni yoki inson kapitali sarfi);

D - boshqaruv tizimini raqamlashtirishga yo‘naltirilgan xarajatlar hajmi;

I_{inst} - institutsional muhit qulayligi indeksi ($0 \leq I_{inst} \leq 1$ oralig‘ida normallashtirilgan mezon);

$\alpha, \beta, \gamma, \delta$ - mos omillar bo‘yicha elastiklik koeffitsiyentlari;

ε - tasodifiy xatolik (qoldiq miqdor).

Modeldagi elastiklik shartiga ko‘ra, $\gamma > \alpha$ va $\delta > \beta$ munosabati kuzatilganda, boshqaruvni raqamlashtirish (D) hamda institutsional muhitning yaxshilanishi (I_{inst}) an’anaviy kapital (K) va mehnat (L) resurslariga qaraganda mahsulot ishlab chiqarish o‘sishiga sezilarli darajada yuqori multiplikativ ta’sir ko‘rsatishi isbotlanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqotlar natijasida kichik biznesni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy boshqaruv mexanizmini takomillashtirish bo‘yicha quyidagi ilmiy xulosa va amaliy takliflar shakllantirildi:

1. Soliq va ma’muriy yukni bosqichma-bosqich o‘zgartirish (“Buzilmas o‘sish” mexanizmi): Kichik biznes subyektlarining o‘rta biznes toifasiga o‘tishini rag‘batlantirish maqsadida maxsus "o‘tish davri" (2-3 yillik dempfer rejimi) joriy etilishi lozim. Bunda aylanma mablag‘lari belgilangan chegaradan oshgan korxonalarga umumiy soliq stavkalari birdaniga emas, balki regressiv-bosqichma-bosqich (masalan, birinchi yili 50%, ikkinchi yili 75% stavkada) qo‘llanilishi hamda hisobot topshirishning soddalashtirilgan tartibi saqlab qolinishi maqsadga muvofiq.

2. Sanoat subpudrati va klasterlashuvni rivojlantirish: Kichik biznesning sanoatdagi past ulushini (24,5%) oshirish uchun hududlardagi kichik sanoat zonalari (KSZ) faoliyatini oddiy ijara maydonlaridan ixtisoslashgan sanoat klasterlariga aylantirish zarur. Yirik davlat korxonalari va tabiiy monopoliyalar xaridlarining kamida 25-30 foizini mahalliy kichik biznes subyektlari bilan uzoq muddatli ofset va subpudrat shartnomalari orqali amalga oshirish mexanizmini qonuniy mustahkamlash taklif etiladi.

3. Muqobil moliyalashtirish institutlarini kengaytirish: An’anaviy bank kreditlariga qaramlikni kamaytirish uchun kichik biznesda faktoring (kechiktirilgan to‘lovlar evaziga aylanma mablag‘ olish), islomiy moliya instrumentlari (Murobaha, Musharaka) va venchur moliyalashtirish infratuzilmasini hududlar kesimida rivojlantirish lozim.

4. Mikrodarajada “Raqamli boshqaruv”ga o‘tishni subsidiyalash: Kichik biznesda mehnat unumdorligi va ichki boshqaruv samaradorligini oshirish uchun ular tomonidan mahalliy IT-kompaniyalarning bulutli ERP, CRM, WMS (ombor boshqaruvi) va avtomatlashtirilgan moliya-buxgalteriya dasturlarini xarid qilish xarajatlarining 50 foizgacha bo‘lgan qismini Tadbirkorlikni rivojlantirish kompaniyasi hisobidan qoplab berish (vaucher tizimi) mexanizmini yo‘lga qo‘yish tavsiya etiladi.

Xulosa qilib aytganda, taklif etilayotgan tashkiliy-iqtisodiy boshqaruv mexanizmining amaliyotga tatbiq etilishi kichik biznes subyektlarining tashqi xatarlarga bardoshliligini oshirishga, ularning yirik sanoat zanjirlariga integratsiyalashuviga hamda mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi sifat jihatidan yangi, innovatsion ulushining ko‘payishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi “O‘zbekiston-2030" strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-158-son Farmoni.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 14-sentabrdagi “Kichik biznesni rivojlantirishni moliyaviy va institutsional qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-306-son Qarori.

3. Schumpeter J.A. The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle. - Harvard University Press, 1934. -255 p.

4. Drucker P.F. Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles. - New York: HarperBusiness, 2006. -288 p.

5. Porter M.E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. - New York: Free Press, 1998. -592 p.

6. G‘ulomov S.S. Tadbirkorlik va kichik biznes. – T.: Sharq, 2002. -365 b.

7. Xodiyev B.Y., Qosimova M.S., Samadov A.N. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik. O‘quv qo‘llanma. – T.: TDIU, 2010. -267 b.

8. Pardayev M.Q., Isroilov J.I. Xususiy tadbirkorlik va kichik biznesni tahlil qilish

metodologiyasi. Monografiya. – Samarqand: SamISI, 2019. -214 b.

9. OECD (2023), *SME and Entrepreneurship Outlook 2023*, OECD Publishing, Paris.

10. www.stat.uz- O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining 2020-2025-yillar bo‘yicha "O‘zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlik" statistik to‘plamlari.

11. Кабилова Ш. ОРГАНИЗАЦИОННО-УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ УСЛУГ В МАЛОМ БИЗНЕСЕ (НА ПРИМЕРЕ КАШКАДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ) // Moliyaviy texnologiyalar ilmiy jurnali. Toshkent, 2026. №4, 38-42 betlar. *DOI: 10.5281/zenodo.21356488*.

12. Kabilova Sh. ISTE'MOLCHILARGA XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDAGI KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARI: HUDUDIY DIFFERENSIATSIYA TAHLILI (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA) // Agrobiznes, fan va texnologiyalar. №8, 2026. 80-86b. *DOI: 10.5281/zenodo.21853642*.

13. Kabilova Sh.J. KICHIK BIZNESDA XIZMAT KO‘RSATISH SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIY-BOSHQARUV MEXANIZMI (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA) // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot jurnali. Toshkent-2026. № 9. 295-300b. https://doi.org/10.5281/zenodo.22653529

Muallif(lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Kabilova Shahnoza Jurayevna Qarshi davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi / Кабилова Шахноза Жураевна Исследователь Каршинского государственного университета / Kabilova Shakhnoza Independent Researcher Karshi State University

E-mail: shshahnoza427@gmail.com

INNOVATSION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON JURNAL

ISSN: 3030-315X